

ศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
บริเวณเขตพื้นที่คลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

The Potential of Tourism Management and Eco-Tourism Style
in Klong-Daen Community, Ranod District, Songkhla Province

รัสมนต์ คำศรี¹, ปัญญา ชูช่วย², จิตรลดา พันธุ์พนาสกุล³, คณิดา ไกรสันติ^{4*} และจเร สุวรรณชาติ⁵
Russamon Kumsri¹, Punja Chuchuy², Jitlada Phunphanasakul³, Kanida Kraisanti^{4*}
and Jaray Suwannachart⁵

¹ อาจารย์, สาขาวิชาระบบสารสนเทศทางธุรกิจ, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

¹ Academic, Business Information System, Faculty of Business Administration,
Rajamangala University of Technology Srivijaya.

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาศึกษาทั่วไป, คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

² Assistant Professor, General Education, Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University.

^{3,4} อาจารย์, สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

^{3,4} Academic, Business Computer, Hatyai Business School, Hatyai University.

⁵ ดร., สาขาวิชาสถาปัตยกรรม, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

⁵ Ph.D., Architecture, Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya.

* Corresponding author, E-mail: kanida@hu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
เขตพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 2) ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ของชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำกลุ่ม
กรรมการชุมชน และประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่คลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา จำนวน 30 คน
และใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณ
พื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีระบบบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ที่มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการ
ท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชนวิสาหกิจชุมชนคลองแดน การกำหนดบทบาท
หน้าที่ของกรรมการชุมชนอย่างชัดเจน มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีที่พักเพียงพอ
กับความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการจัดทำระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดการชุมชน มีการประเมิน
การดำเนินงานที่เป็นระบบแบบแผน 2) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่เป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์ ใน 3 ลักษณะ ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ ตลาดริมน้ำคลองแดน
โฮมสเตย์บ้านคลองแดน วัดคลองแดน ร้านขายยาโบราณ ล่องเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำชุมชนคลองแดน
การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การชมศิลปการแสดงท้องถิ่น เช่น มโนราห์ หนังตะลุง
แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มหัตถกรรมปูนปั้นมโนราห์ กลุ่มข้าวหอมมือ และกลุ่มขนม
พื้นบ้าน โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองแดน

คำสำคัญ: ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, รูปแบบการท่องเที่ยว

Abstract

The objectives of this study were to examine 1) the potential of eco-tourism management in Klong-Daen Community, Ranod District, Songkhla Province and 2) eco-tourism styles of community in Klong-Daen Community, Ranod District, Songkhla Province. The in-depth interview as the data collection was conducted with thirty key informants consisting of group leaders, community members, and residents in Klong-Daen, Ranod District, Songkhla Province. The data were processed by content analysis. The findings indicated as follows; 1) the potential of the eco-tourism management in Klong-Daen Community, Ranod District, Songkhla Province represented the eco-tourism management system with capability and strength via participation of the community and local people in community's tourism management. The committees of Buddhist way Klong-Daen Community were appointed. It included determining an explicit role and function of the community committees, planning the systematic performance, supporting a sufficient accommodation for tourists' needs, specifying a regulation of community management, and setting well-organized performance assessment. 2) Three styles of tourism management were found the following. Firstly, Community-based tourism consisted of Klong-Daen floating market, Klong-Daen homestay, Klong-Daen temples, antique pharmacy shops, and Klong-Daen boat tours. Secondly, culture-based tourism comprised of traditional dances such as Manorah and Nang Talung. Lastly, learning resources and local wisdom referred to Manorah handicraft group, half-polished rice group, and local desserts. It was highlighted that the tourist could perceive, learn, or experience directly in natural environment, arts and culture, history, and people's way of life in Klong-Daen Community.

Keywords: potential of eco-tourism management, eco-tourism, tourism style

บทนำ

ธุรกิจการจัดการท่องเที่ยวของไทยเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามทางธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ส่งผลให้ประเทศไทยสามารถจัดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงเมื่อเทียบกับกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชีย นอกจากนี้ธุรกิจด้านการจัดการท่องเที่ยวยังได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังของภาครัฐบาล ส่งผลทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยขยายตัวเพิ่มขึ้นทุกปี รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้รัฐบาลได้กำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่รัฐบาลและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้การส่งเสริมและสนับสนุน คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วยโครงการท่องเที่ยวหัวใจใหม่ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากร ประเพณี และวัฒนธรรม ที่งดงามให้คงอยู่ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นให้เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน อนึ่งการที่ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนนั้น ยังสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลชุดที่มุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า ส่งเสริม

ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน อันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนาประเทศมีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม และเป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นมากขึ้น (สุกานดา พองย่อย, 2549)

จากอดีตชุมชนคลองแดนมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นแหล่งการค้าทางน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ ต่อมาเมื่อมีความเจริญเข้ามาและมีถนนตัดผ่าน บ้านเรือนริมน้ำจึงถูกทิ้งจนมีสภาพรกร้างเกิดความเสื่อมโทรม แต่วิถีความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนนี้ยังมีหลงเหลือให้เห็นอยู่จนปัจจุบัน (เสาวคนธ์ ชูบัว, 2550) การเจริญเติบโตทางวัตถุทำให้ประชาชนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนมีการทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้าสู่วิถีชีวิตแบบชาวเมือง ทำให้ชุมชนขาดเยาวชนรุ่นใหม่ในการพัฒนาพื้นที่ ทำให้ชุมชนมีความเสื่อมโทรมซึ่งก่อให้เกิดผลเสียกับชุมชน ประชาชนในพื้นที่เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ที่ถูกทอดทิ้งโบราณสถานขาดการบูรณะ และขาดการสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชุมชน อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีตเลือนหายไปตามกาลเวลา จึงได้มีการร่วมตัวกันเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนในอดีต มีการพัฒนาพื้นที่ของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงการพัฒนาชุมชนคลองแดนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ความรู้แก่คนทั่วไป รวมถึงการส่งเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนไม่ทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือนเข้าสู่สังคมเมือง

จากสภาพที่เกิดขึ้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและสนใจศึกษาศึกษาภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เขตพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ของชุมชนแห่งนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ศึกษาศึกษาศึกษาภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขตพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
- 2) ศึกษาศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (อังกฤษ: Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม และผู้ที่มาท่องเที่ยวนั้นจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะกลุ่มโดยรู้และไม่ทำลายสภาพแวดล้อม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน หรือสิ่งที่น่าสนใจที่จะทำการท่องเที่ยวนั้นเสียหาย ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้รวมไปถึงรูปแบบการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวในรูปแบบ MICE (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2556)

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว 6 ด้าน ที่คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว ควรให้ความสนใจและร่วมกันบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการ

เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการรักษาความปลอดภัย ด้านการตลาด และด้านการบริหารนักท่องเที่ยว มีรายละเอียดดังนี้ (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, 2557)

องค์ประกอบที่ 1 ด้านสิ่งดึงดูดใจ

คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นคุณลักษณะสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยอาจพิจารณาจากหลายปัจจัยทั้งในด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวระบบนิเวศ พืช สัตว์ ธรณีสัณฐาน ประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ระดับของเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งปัจจัยต่างๆ ข้างต้นล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความน่าสนใจหรือมีชื่อเสียงและสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมได้

สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

- 1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ความหลากหลายของระบบนิเวศ การถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
- 2) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความสวยงามด้านศิลปกรรมหรือสถาปัตยกรรม การถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ให้นักท่องเที่ยว
- 3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิตกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี ความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่ได้มาตรฐานให้แก่ นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจ และเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่

- 1) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
- 2) ที่พัก บริเวณทางเดิน และสถานที่นั่งพัก
- 3) ร้านอาหารและเครื่องดื่ม
- 4) ห้องสุขาและหรือห้องอาบน้ำ
- 5) สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ
- 6) ยานพาหนะบริการภายในแหล่งท่องเที่ยว
- 7) การสื่อสาร โทรศัพท์ และอินเทอร์เน็ต

องค์ประกอบที่ 3 ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว คือ วิธีการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมถึงเรื่องเส้นทางคมนาคม ระยะทาง ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย และความสะดวกปลอดภัยในการเดินทาง ทั้งนี้คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงปัจจัยสำคัญดังนี้

- 1) เชิงปริมาณ ได้แก่ ความเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวในด้านจำนวนที่นั่งและความถี่ของยานพาหนะและบริการเสริมในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว
- 2) เชิงคุณภาพ ได้แก่ ความสะดวกสบายในการเดินทาง การกำหนดราคาค่าบริการที่เป็นธรรมเหมาะสม และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 4 ด้านการรักษาความปลอดภัย

แหล่งท่องเที่ยวควรมีมาตรการด้านความปลอดภัยหรือระบบเตือนภัยและคณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว สามารถนำมาตรการดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นต่อชีวิต จิตใจ สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการส่งเสริมรักษาภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

องค์ประกอบของการรักษาความปลอดภัย

- 1) บุคลากรที่รับผิดชอบด้านการรักษาความปลอดภัยและช่วยเหลือนักท่องเที่ยว
- 2) อุปกรณ์ปฐมพยาบาลและหรืออุปกรณ์กู้ชีพ
- 3) ระบบกล้องโทรทัศน์วงจรปิด
- 4) อุปกรณ์การสื่อสาร
- 5) การซักซ้อมรองรับภาวะฉุกเฉินหรือภัยพิบัติ
- 6) ยานพาหนะสำหรับเคลื่อนย้ายหรืออพยพนักท่องเที่ยวกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน

องค์ประกอบที่ 5 ด้านการตลาด

การตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามของคณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายรู้จักและตัดสินใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว โดยอาจใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้นำด้านราคา กลยุทธ์สร้างความแตกต่างหรือกลยุทธ์มุ่งเน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อส่งมอบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่บริโภคสินค้าหรือบริการด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการใช้องค์ประกอบเพื่อส่งเสริมให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด การวางตำแหน่งทางการตลาดหรือจุดขายของแหล่งท่องเที่ยว

1) การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชน และสื่อเฉพาะกิจ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ป้ายโฆษณา นิตยสาร หนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ เป็นต้น

2) การจัดทำเว็บไซต์และส่งเสริมการตลาดผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ และอีคอมเมิร์ซ (e-commerce)

องค์ประกอบที่ 6 ด้านการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยว หมายถึง บุคคลทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางจากท้องที่อันเป็นที่อยู่โดยปกติของตนไปยังท้องที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจและด้วยวัตถุประสงค์อันมิใช่เพื่อไปประกอบอาชีพ หรือหารายได้ การบริหารจัดการนักท่องเที่ยว อาจจะดำเนินการได้โดยใช้มาตรการในการกำหนดจำนวน และควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมกับประเภทกิจกรรมและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึง

- 1) นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย
- 2) จำนวนนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับได้
- 3) การบริหารจัดการนักท่องเที่ยวให้มีพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่พึงประสงค์
- 4) การจัดเก็บสถิติในด้านจำนวน ความคิดเห็น และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงการวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) เพื่อสร้างความประทับใจในการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มหรือบุคคลที่มีส่วนสำคัญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาและดำเนินงานในเขตพื้นที่คลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้นำ กรรมการชุมชน และประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่คลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ประชาชน และแกนนำการจัดการท่องเที่ยว เกี่ยวกับศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา จำนวน 30 ชุด
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำ กรรมการชุมชน และประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่คลองแดน โดยนำข้อมูลที่ได้มาร่วมจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ เกี่ยวกับศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เกี่ยวกับศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขตพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ของชุมชนแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัย

บริบททั่วไปของพื้นที่ชุมชนคลองแดน

คลองแดนเป็นชุมชนที่มีวิถีความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองสายหลักครอบคลุมพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช คลองแดนเป็นลำคลองสายหลักในการเดินทางคมนาคมขนส่ง เป็นแหล่งน้ำหล่อเลี้ยง การเกษตร เรือกสวน ไร่นา ของคนในชุมชนริมน้ำตลอดสาย ทิศเหนือตั้งบ้านปากพั้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกจรดปากน้ำอ่าวไทย ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ออกสู่ทะเลสาบสงขลาจรด อำเภอเมืองสงขลาและจังหวัดพัทลุง พื้นที่เป็นลักษณะของคลองแพร้งและเป็นชุมชนริมน้ำเมืองท่าที่คึกคักมากในอดีต เป็นตลาดกลางซื้อขายสินค้าเกษตร โดยมีข้าวเปลือกเป็นสินค้าหลักในพื้นที่ชุมชนคลองแดน เป็นบรรยากาศของบ้านเรือนที่มีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ริมน้ำ บ้านแต่ละหลังมีอายุเกือบร้อยปี มีขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น มีการทำขนมฝีมือดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชน การประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนพื้นที่คลองแดนเป็นวิถีชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ จากอดีตชุมชนคลองแดนมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นแหล่งการค้าขายทางน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ ต่อมาเมื่อมีความเจริญเข้ามาและมีถนนตัดผ่าน การเดินทางทางน้ำก็เปลี่ยนเป็นทางบก ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมคลองค่อย ๆ โยกย้ายออก ร้านค้าต่าง ๆ ททยอยปิดตัวลง วัดเริ่มเสื่อมโทรม สะพานไม้ก็ผุพัง แต่ชุมชนคลองแดนก็กลับมาฟื้นฟูอีกครั้งด้วยการร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มผู้นำจิตอาสาและนักวิจัย จนทำให้ชุมชนคลองแดนกลับมาเข้มแข็งอีกครั้งในนาม “ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน” ดังแสดงในภาพประกอบที่ 1 บ้านเรือนและสถาปัตยกรรมเก่าแก่ของพื้นที่คลองแดน

ภาพประกอบที่ 1 บ้านเรือนและสถาปัตยกรรมเก่าแก่ของพื้นที่คลองแดน

ศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

1. ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการรักษาความปลอดภัย ด้านการตลาด และด้านการบริหารนักท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ด้านสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

ชุมชนคลองแดนเป็นชุมชนวิถีพุทธ มีวิถีความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น หัวใจหลักของชุมชนอยู่ที่วัด โดยมีวัดคลองแดนเป็นศูนย์กลางในการยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน บ้านเรือนเป็นสถาปัตยกรรมเก่าแก่วัฒนธรรม บ้านแต่ละหลังมีอายุเกือบร้อยปี มีทั้งสถาปัตยกรรมแบบเรือนไม้เดี่ยว และเรือนแถวไม้ มีขนมธรรมเนียมประเพณี มีมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายประการ เช่น วัดคลองแดน โรงฉันทร้อยปี ร้านขายยาโบราณ พิพิธภัณฑ์ครูสายัณห์ เป็นต้น การทำขนมฝีมือดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชน เช่น ปลาทอดทรงเครื่อง(สูตรโบราณ) แป้งแดง ข้าวยา ข้าวมันแกงไก่ เต้าคั่ว ท่อหมกปลาอินทรี ขนมก้อและ ขนมจาก ขนมลูกโดน ขนมโค ขนมพิมพ์ ขนมทราย (ขนมขี้หนู) ขนมป้าจี ข้าวเกรียบปากหม้อ ขนมค่อม ขนมเทียน ขนมดอกกล้าเจียก ขนมหน้ามัน กล้วยทับ ข้าวเหนียวปิ้ง กุ้งทอด และอาหารพื้นบ้านอีกมากมาย รวมถึงชุมชนคลองแดนยังมีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น หนังตะลุง การรำโนราห์ และการจัดทำรูปปั้นมโนราห์ ดังแสดงในภาพประกอบที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน

ภาพประกอบที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน

2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ชุมชนคลองแดน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว มีที่พักแบบโฮมสเตย์ ไว้บริการนักท่องเที่ยวที่สนใจสัมผัสวิถีชุมชน วิถีพุทธ วิถีคลอง ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเลือกบรรยากาศได้ตามต้องการ และทุกวันเสาร์ คลองแดนเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวตลาดริมน้ำ เปิดตั้งแต่สามโมง ถึง สามทุ่ม มีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์เด่นของชุมชน เช่น หัตถกรรมปูนปั้นรูปมโนราห์ ข้าวซ้อมมือ และอาหาร เครื่องดื่ม ขนมพื้นบ้าน โดยเน้นความสะอาด อร่อย ราคาถูก พร้อมทั้งยังช่วยกันนำวัสดุธรรมชาติมาใช้เป็นภาชนะ และมีการแสดงการรำมโนราห์ หนึ่งตะลุง และศิลปะท้องถิ่นต่าง ๆ นอกจากนี้ชุมชนคลองแดนยังมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ห้องน้ำ ไว้บริการ

3) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ชุมชนคลองแดนเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่สุดเขตจังหวัดสงขลา ในเขตตำบลคลองแดน อำเภอระโนด และต่อเนื่องกับตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีระยะทางจากอำเภอเมืองจังหวัดสงขลา ประมาณ 100 กิโลเมตร (15 กิโลเมตร จากแยกบ้านรับแพรก อำเภอระโนด) และระยะทางจากอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 100 กิโลเมตร เช่นเดียวกัน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาเอง หรือใช้บริการรถโดยสารสาธารณะ สงขลา-นครศรีธรรมราช และต่อรถจักรยานยนต์รับจ้างไปยังชุมชนตลาดริมน้ำคลองแดน หรือในกรณีต้องการพักค้างคืนที่โฮมสเตย์จะมีรถของโฮมสเตย์มารับที่ทางเข้าชุมชน

4) ด้านการรักษาความปลอดภัย

ชุมชนคลองแดนได้มีการกำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ และมาตรฐานของชุมชนไว้หลายด้านด้วยกัน เช่น

(1) มีคู่มือชุมชนคลองแดน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและ พัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย และปลอดภัย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ มีความพึงพอใจและความสุข รับรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนคลองแดน ทำให้คนในชุมชนคลองแดนมีรายได้ มีการพัฒนาชุมชน มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น โดยใช้หลักการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชน

(2) มีการกำหนดข้อควรปฏิบัติในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวัฒนธรรม ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านความสะอาดและปลอดภัย ด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภค

(3) มีการกำหนดกฎระเบียบสำหรับผู้ประกอบกิจการร้านค้า เช่น ห้ามนำวัสดุหรือภาชนะที่นำมาบรรจุอาหารประเภทพลาสติกและโฟม มาใช้โดยเด็ดขาด ห้ามจำหน่ายน้ำอัดลม เครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ทุกชนิด รวมถึงห้ามนำเครื่องดื่มที่ชุมชนห้ามเข้ามาดื่มในตลาดริมน้ำ สมาชิกร้านค้าต้องดูแลเก็บขยะ และนำไปทำลายให้เรียบร้อย สมาชิกต้องเข้าประชุมทุกครั้งเมื่อกรรมการชุมชนแจ้งให้ทราบ เป็นต้น

5) ด้านการตลาด

ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ชุมชนคลองแดนได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ มาศึกษาดูงาน รวมทั้งรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ มาถ่ายทำรายการ เช่น รายการทุ่งแสงตะวัน ทางช่อง 3 รายการตลาดสดสนามเป้า ทางช่อง 5 รายการทุกทิศทั่วไทย ทางไทยพีบีเอส เป็นต้น ทำให้ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นที่รู้จัก และมีคนมาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และนอกจากนี้ชุมชนคลองแดน ยังได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย เช่น รางวัลยกระดับคุณภาพชีวิตแบบมีส่วนร่วมเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาเซียน

ประจำปี 2555 รางวัลชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดสงขลา ประจำปี 2555 รางวัลกินรีทอง รางวัลดีเด่นประเภทแหล่งนันทนาการเพื่อการเรียนรู้ ประจำปี 2556 รางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทชุมชนพื้นถิ่น ประจำปี 2556 เป็นต้น

6) ด้านการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว

(1) สถานที่พัก ชุมชนคลองแดนมีสถานที่พักแบบโฮมสเตย์ ไว้บริการนักท่องเที่ยว ที่สนใจสัมผัสบรรยากาศวิถีชุมชน โดยมีโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกบรรยากาศได้ตามที่ต้องการ

(2) อาหารและเครื่องดื่ม ชุมชนคลองแดนมีอาหารและเครื่องดื่ม ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวทั้งแบบที่เป็นข้าวกล่องและแบบบุฟเฟ่ต์ รวมทั้งการเปิดบริการตลาดริมน้ำทุกวันเสาร์ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้เลือกซื้อ เลือกกิน อาหารและขนมพื้นบ้านท้องถิ่นของชุมชนคลองแดน

(3) ชุมชนคลองแดนมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ไว้สำหรับช่วยเหลือและให้ข้อมูล การท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนอีกด้วย

2. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

มีระบบบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีศักยภาพ ชุมชนคลองแดนเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน มีการจดทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณะประโยชน์ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชนวิถีพุทธ ชุมชนคลองแดน การกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการชุมชนอย่างชัดเจน มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีที่พักเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการจัดทำระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดการชุมชน มีการประเมินการดำเนินงานที่เป็นระบบแบบแผน

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชนท้องถิ่น

1) ตลาดริมน้ำคลองแดน เปิดให้ท่องเที่ยวเฉพาะวันเสาร์ ตั้งแต่บ่ายสามโมงถึงสามทุ่ม มีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์เด่นของชุมชน เช่น หัตถกรรมปูนปั้นรูปมโนราห์ ข้าวซ้อมมือ และอาหาร เครื่องดื่ม ขนมพื้นบ้าน เช่น ปลาทอดทรงเครื่อง (สูตรโบราณ) แป้งแดง ข้าวยา ข้าวมันแกวไก่ เต้าคั่ว ห่อหมกปลาอินทรี ขนมก้อและ ขนมจาก ขนมลูกโดน ขนมโค และอาหารพื้นบ้านอีกมากมาย โดยเน้น ความสะอาด อร่อย ราคาถูก พร้อมทั้งยังช่วยกันนำวัสดุธรรมชาติมาใช้เป็นภาชนะ

2) โฮมสเตย์บ้านคลองแดน ชุมชนคลองแดนมีโฮมสเตย์หลายแห่งไว้บริการ เช่น โฮมสเตย์ครูสายันท์ โฮมสเตย์เร็นพีโย โฮมสเตย์บ้านร้อยปี และโฮมสเตย์ชาวบ้านริมคลอง ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส และเรียนรู้วิถีชีวิตชาวคลองแดนอย่างใกล้ชิด เช่น การกิน การอยู่ พร้อมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเจ้าของบ้านอย่างเป็นกันเอง

3) วัดคลองแดน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2446 มีเจ้าอาวาสรูปแรก คือ พระอธิการชุมพลบุญญณี เป็นผู้ก่อตั้งวัด ปัจจุบันเจ้าอาวาส คือ พระครูรัตนสุตากร ปราโมทย์ จนทโชโต (ล่องแก้ว) ความสำคัญของวัด มีทั้งในด้านประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และทรงคุณค่าทางจิตใจ ในอดีตเคยเป็นสถานศึกษาให้ความรู้แก่พระสงฆ์ เปิดสอนธรรมภาษาบาลี ภายในวัดคลองแดน มีองค์พระทอง ชมพอนัน ชมพอนพาลัน และชมพือชูดโบราณ

4) สถาปัตยกรรมบ้านเรือน รูปแบบบ้านเรือนในชุมชนคลองแดนส่วนใหญ่เป็นบ้านที่มีอายุการใช้งานมากกว่า 50 ปี และมีผู้ครอบครองหลายรุ่น ทั้งสถาปัตยกรรมเรือนไม้เดี่ยวและสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ เพื่อใช้ในเชิงพาณิชย์ โคมสเด็จพระคลองแดนหลายหลังยังคงเป็นสถาปัตยกรรมท้องถิ่นแบบดั้งเดิม ที่สามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสได้

5) ร้านขายยาโบราณ ในอดีตชุมชนคลองแดนมีร้านขายยาแผนโบราณอยู่หลายร้าน เช่น ร้านหมอเขี่ยน ร้านหมอฮ่วน ร้านหมอชลอ ร้านหมอสวัสดิ์ เป็นต้น บางร้านปิดตัวไปโดยไม่มีผู้สืบทอด บางร้านย้ายไปอยู่ในถิ่นฐานใหม่ ปัจจุบันคงเหลือแต่ร้านหมอฮ่วน (ร้านศรีสุขโฮส) ที่มีผู้สืบทอดรุ่นที่สี่ เปิดขายยาแผนโบราณ ยาสมุนไพร ตามตำรายาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นชาวจีนจากรุ่นสู่รุ่น และจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รวมทั้งการได้รับตำรับยาจากพระในวัดต่าง ๆ

6) พิพิธภัณฑศาลายักษ์ พิพิธภัณฑภายในบ้านเรือนไม้ริมคลองอายุกว่า 100 ปี สถานที่เก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ของคนคลองแดนในยุคอดีต ว่ามีวิถีชีวิตอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์หาปลา ข้าวของในครัวเรือนต่าง ๆ ถูกเก็บรวบรวมไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2495

7) ล่องเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำชุมชนคลองแดน การล่องเรือชมวิถีชีวิตเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่น่าสนใจ มีเรือหลายประเภทให้เลือกตามความพึงพอใจ ทั้งเรือพาย เรือแจว เส้นทางแรกไปวัดสิขาราม ผ่านคลองระโนด ชมทิวทัศน์ตงตาลโตนด หรือเส้นทางที่สองไปวัดคลองแดน ผ่านคลองชะอวด หรือจะนั่งเรือหางยาวล่องชมธรรมชาติ สถาปัตยกรรมบ้านเรือนริมสองฝั่งคลอง หรือวิถีประมงพื้นบ้าน เช่น การยกยอ ตักปลา ตักกุ้ง เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

กลุ่มสืบสานศิลปะมโนราห์ เป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนด้านการแสดงมโนราห์ โดยกลุ่มมโนราห์คลองแดน เป็นศิลปวัฒนธรรมด้านหนึ่งของชุมชนที่ใช้สำหรับการสื่อความหมายและการประชาสัมพันธ์ชุมชน เด็กและเยาวชนที่สนใจ ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการรำมโนราห์ โดยใช้เวลาวางช่วงวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ มาฝึกรำกันที่ศาลาโรงธรรมของวัด และหมุนเวียนกันไปแสดงบนสะพานและเวทีริมน้ำคลองแดน ให้นักท่องเที่ยวได้ชมกัน

3. แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) กลุ่มหัตถกรรมปูนปั้นมโนราห์ เป็นกลุ่มการเรียนรู้ปูนปั้นรูปมโนราห์ ซึ่งเกิดจากแรงบันดาลใจ ของครุมนโนราห์เก่าแก่ ในตำบลคลองแดนที่ต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม จึงร่วมมือกับครุมนโนราห์รุ่นใหม่ ในการสร้างสรรค์ปูนปั้นรูปมโนราห์เด็กในท่ารำต่าง ๆ เพื่อบันทึกเป็นความรู้ไว้ไม่ให้สูญหาย การพัฒนางานปูนปั้นมโนราห์ได้รับการสนับสนุนและออกแบบจากทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และมหาวิทยาลัยทักษิณ สร้างแบบให้เด็กและเยาวชนในชุมชนไปผลิตเป็นงานปูนปั้นเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ ตัวรูปปูนปั้นมโนราห์ที่ปั้นขึ้น มีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ สามารถนำไปใช้ตกแต่งสวนหย่อม ตกแต่งบ้านได้อย่างสวยงามน่ารัก และมีความหมายในเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

2) กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มนี้มีจุดเริ่มต้นจากการทำข้าวซ้อมมือเพื่อบริโภคในครัวเรือนเดี่ยว แต่เมื่อเพื่อนบ้านมาเห็นว่าการทำข้าวซ้อมมือนั้นมีประโยชน์ต่อร่างกายจึงหันมาเริ่มทำบ้าง จนรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ความพิเศษของการทำข้าวซ้อมมือของที่นี่คือ ยังใช้เครื่องมือโบราณทุกระบวนการ ข้าวซ้อมมือจึงเป็นอีกผลิตภัณฑ์หนึ่งของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือเพื่อส่งเสริมสุขภาพแก่ชาวชุมชน

และนักท่องเที่ยวที่นิยมรับประทานข้าวเจ้าที่ปราศจากสารเคมีและสิ่งเจือปน เหมาะแก่การนำไปเป็นของฝากที่ปราศจากสารพิษ

3) กลุ่มชนมพื้นบ้าน อาหารอร่อยของชุมชนคลองแดนมีหลากหลาย ชุมชนได้ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ชนมพื้นบ้านที่หาากินยาก เช่น ชนมทราย(ขนมขี้หนู) ชนมป่าจี้ ชนมค่อม ชนมเทียน เป็นต้น และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้และอนุรักษ์ชนมพื้นบ้านของชุมชนด้วย

การวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ตลาดน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

จากการประเมินชุมชนโดยใช้การประเมินแบบมีส่วนร่วม เพื่อตรวจสอบศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ตลาดน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่และกลุ่มจัดการท่องเที่ยวได้ร่วมวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ของตน จากการใช้เทคนิค SWOT ANALYSIS เป็นเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ศักยภาพของชุมชน (Strengths) สิ่งที่เป็นจุดแข็งเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน มีดังนี้

- 1) ชุมชนคลองแดนมีวิถีชีวิตและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นชัดเจน มีมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ใช้ศาสนานำชุมชน
- 2) มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีการบริหารชุมชนโดยชุมชนเองอย่างแท้จริง ในรูปแบบกรรมการชุมชน ชุมชนยังมีคู่มือชุมชน มีการกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อควรปฏิบัติ ข้อห้ามต่าง ๆ ที่ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว
- 3) มีการบริหารจัดการที่เข้มแข็งและเป็นระบบ โดยการจัดตั้งเป็นองค์กรสาธารณะประโยชน์

2. ปัญหาในชุมชน (Weaknesses) เป็นจุดอ่อนด้านการจัดการท่องเที่ยวที่จำเป็นต้องพัฒนาหรือแก้ไข หากต้องการดำเนินการด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชน ได้แก่ ห้องน้ำ ถังขยะ รถรับส่งนักท่องเที่ยว ไม่มีรถประจำทางเข้าตลาดน้ำ และที่จอดรถไม่เพียงพอต่อปริมาณนักท่องเที่ยว
- 2) ปัญหาการจราจรบริเวณชุมชน
- 3) ปัญหาการกำจัดขยะที่เกิดขึ้นในปริมาณมาก

3. โอกาสในการพัฒนา (Opportunities) ปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนให้ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวตลาดน้ำและการพักแบบโฮมสเตย์ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมากในปัจจุบัน
- 2) ชุมชนคลองแดนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านการมีส่วนร่วมในด้านการวิจัยจากหน่วยงานต่าง ๆ
- 3) ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวจากพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศและต่างประเทศ

4. อุปสรรคจากภายนอก (Threats) ปัจจัยภายนอกที่เป็นอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) การเข้ามาของแม่ค้ารายใหม่ที่ไม่เข้าใจหรือปฏิบัติตามกฎระเบียบ ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของตลาดริมน้ำ
- 2) การจัดตั้งตลาดแห่งใหม่ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และฤดูกาลตามธรรมชาติ เช่น ฤดูฝน ก็ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของตลาดริมน้ำคลองแดน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เขตพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า ชุมชนคลองแดนมีระบบบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชนวิถีพุทธชุมชนคลองแดน การกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการชุมชนอย่างชัดเจน มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีที่พักเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการจัดทำระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดการชุมชน มีการประเมินการดำเนินงานที่เป็นระบบแบบแผน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัย เรื่อง ศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแก่งเกาะใหญ่ ตำบลปางมะค่า อำเภอขามเฒ่าบุรี จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า มีการจัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะใหญ่ เพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว พร้อมทั้งสามารถสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้ยังคงอุดมสมบูรณ์เพื่อลูกหลานในอนาคต (ชาติรี ชูจิตร, 2551) ชุมชนคลองแดนมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ เช่น สถาปัตยกรรมบ้านเรือน มรดกทางวัฒนธรรม เช่น วัดคลองแดน พิพิธภัณฑสถานชุมชน การแสดงมโนราห์ อาหาร และขนมพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัย เรื่อง ภาพลักษณ์ตลาดน้ำในสายตาของเยาวชนไทย พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นว่าลักษณะของตลาดน้ำน่าจะแสดงถึงวิถีชีวิตในท้องถิ่น มีสินค้าประเภทขนมหวานหรือขนมไทย ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ของที่ระลึกสำหรับซื้อฝาก (ชลดา มงคลวนิช, 2556) อีกทั้งมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็น ที่พัก และอาหาร การเดินทางมายังชุมชนคลองแดน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางด้วยรถส่วนตัว และรถสาธารณะ มีการจัดกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยเพื่อดูแลนักท่องเที่ยว และชุมชนได้จัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวไว้สำหรับช่วยเหลือและให้ข้อมูลการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว 6 ด้าน ที่คณะกรรมการบริหารแหล่งท่องเที่ยวควรให้ความสนใจ และร่วมกันบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการรักษาความปลอดภัย ด้านการตลาด และด้านการบริการนักท่องเที่ยว (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, 2557)

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ ตลาดริมน้ำคลองแดน โฮมสเตย์บ้านคลองแดน วัดคลองแดน ร้านขายยาโบราณ ล่องเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำชุมชนคลองแดน การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การชมศิลปะการแสดงท้องถิ่น เช่น มโนราห์ หนังตะลุง แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มหัตถกรรมปูนปั้นมโนราห์ กลุ่มข้าวซ้อมมือ และกลุ่มขนมพื้นบ้าน โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองแดน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัย เรื่อง

ศึกษาการสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พบว่ามีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวทางวิถีชุมชนและวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ (วิชานันท์ ผ่องศรี และคณะ, 2550) และสอดคล้องกับผลงานวิจัย เรื่อง ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนปกากะญอ (กะเหรี่ยง) บ้านแม่กลางหลวงและบ้านอ่ากาน้อย อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนมีรูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาธุรกิจชุมชนพร้อม ๆ กัน กับการฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืน (สุวณี ทรัพย์พิบูลย์ผล, 2544)

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขตพื้นที่ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวของตลาดริมน้ำคลองแดน ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ที่น่าสนใจแทนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อบุคคล เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปมากยิ่งขึ้น
2. ควรมีการปรับปรุงเรื่องกรอำนวยความสะดวกในการเดินทาง โดยการจัดรถโดยสารประจำทางให้แก่นักท่องเที่ยวในวันที่มีการเปิดตลาดริมน้ำ
3. ควรเพิ่มเติมการศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของกลุ่มการเรียนรู้ของชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวทุกช่วงอายุอย่างเหมาะสม และเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. ควรเพิ่มเติมการพัฒนาระบบการจองที่พักออนไลน์ หรือนำเข้าสู่ระบบการจองที่พักออนไลน์ในเว็บไซต์ เพื่อเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่ขอการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งไทยและต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- ชาติรี ชูจิตร. (2551). *ศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแก่งเกาะใหญ่ ตำบลปางมะค่า อำเภอขามเฒ่าบุรี จังหวัดกำแพงเพชร*. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชลลดา มงคลวนิช. (2556). *ภาพลักษณ์ตลาดน้ำในสายตาของเยาวชนไทย*. วารสารกระแสวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 25 มกราคม – มิถุนายน 2556.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2556). *การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. <http://th.wikipedia.org/wiki/การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์>. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2556.
- วิชานันท์ ผ่องศรี และคณะ. (2550). *ศึกษาการสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี*. Environment and Natural Resources Journal Vol. 5, No.2, Dec 2007,164-172.

- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว. (2557). แนวทางบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. <http://www.tourism.go.th/assets/portals/1/news/914/1.PDF>. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2557.
- สุกานดา พงษ์ย่อย. (2549). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชนของชุมชนชาวผู้ไทยหมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. ปริญญาธุรกิจบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวณี ทรัพย์พิบูลย์ผล. (2544). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนปกากะญอ (กะเหรี่ยง) บ้านแม่กลางหลวง และบ้านอ่ากาน้อย อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสาวคนธ์ ชูบัว. (2550). ภูมิบ้านภูมิเมือง. หนังสือพิมพ์สยามรัฐออนไลน์. วันที่ 3 พฤศจิกายน 2551 board.palungjit.com. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2554.